

De la muralla de Barcino a l'empenta industrial

En temps difícils com els que ara vivim, la recerca històrica ens pot ajudar a valorar els grans desastres del passat, però també pot ser útil per conèixer com va ser possible de tirar endavant. Si les muralles del segle IV, incorporades avui al paisatge del nucli històric, foren decisives per a la continuïtat urbana entre Barcino i la capital medieval, l'exposició "Indianes 1736-1847. Els orígens de la Barcelona industrial", que s'acaba d'inaugurar, mostra com la creativitat, el treball i la receptivitat a la innovació foren cabdals per mitigar el traumàtic inici del segle XVIII, amb la desfeta de 1714, i per posar les bases de la moderna ciutat industrial: "el nostre enginy, el nostre cor, la nostra llançadora", deia el diari *El Vapor* l'any 1834. Una ciutat que finalment va poder enderrocar les muralles que aleshores la limitaven i avançar cap a la Barcelona de l'Eixample i les exposicions, capital renascuda de Catalunya davant d'Europa.

Fragment de pany de muralla a la base de la Casa Marc

XEMUEL BEN IITSKHAQ HA-SARDÍ, EL PERSONATGE I LA SEVA OBRA

«Al carrer Marlet hi ha una làpida que parla d'una donació feta pel rabí Xemuel ha-Sardí a l'antic hospital del Call. Fora d'aquesta menció, els barcelonins poc en saben, d'aquest rabí». Així s'expressava Maria Teresa Massons i Rabassa en un dels seus darrers llibres. Sens dubte, el personatge al qual fa referència aquesta làpida, que ens recorda permanentment l'existència d'una fundació pia, resta tot un enigma per la majoria de vianants que travessen el carrer Marlet, al bell mig del que fou el call jueu de Barcelona. No ho és pas per aquells que es dediquen a l'estudi del judaisme medieval i pel món jueu, car ens són pervingudes diverses notícies que hi fan referència i una obra seva que tingué ressò en autors posteriors.

Aquest prohom jueu nasqué cap al 1190 i va passar la major part de la seva vida a Barcelona, fins als volts de l'any 1256. El seu pare es deia Iitskhaq ha-Sardí, però ben poca cosa en sabem. Alguns autors han relacionat Xemuel o el seu pare amb l'illa de Sardenya a causa del cognom *ha-Sardí* 'el sard' (הסרדיי en hebreu), sense cap mena de prova que ho confirmi. Sembla que el nom romanç de Xemuel ha-Sardí era Llobell Gracià. La seva primera muller, de la qual no tingué cap fill, duia el nom de Bonadona. Es casà l'any 1247 amb Cruxia (קרושיאה en hebreu), amb qui tingué una única filla: Regina (ריינה en hebreu), segons es desprèn de diversos documents hebraics.

Gràcies a aquests mateixos documents, sabem que Xemuel ha-Sardí era un home acabalat, que deixà en herència terres i patrimoni. Certament, atesa la seva riquesa, es pogué permetre la construcció o patrocini de la pia almoïna a la qual fa referència la làpida del carrer Marlet de què parlàvem suara, la qual conté el següent text: שמואל הסרדיי נב'ת' הקדש ר' פיה של רבי Xemuel ha-Sardí, el seu *llum crema permanentment*. Aquesta és la traducció que consta en una placa a sota de la làpida, tot

i que les darreres tres lletres formen un acròstic encara és motiu de discussió entre especialistes per tal com ofereix diverses possibilitats d'interpretació.

Xemuel ha-Sardí va ser amic de Moixé ben Nakhman (Nakhmànides), una de les personalitats més remarcables del judaisme català medieval, i també del rabí provençal Natan ben Meïr de Trinquetaille, dels qual rebé algunes *responsa* que va incloure en el seu *Séfer ha-Terumot* ('Llibre de les ofrenes'). Aquesta obra és l'única que ens és pervinguda i conservada escrita per ell, tot i que sabem que no fou pas l'única que escrigué. La redactà quan tenia uns trenta anys, cap al 1223, i és un llibre eminentment de jurisprudència civil i comercial, el pròleg del qual diu així: «per tal que les lleis relatives als préstecs, tan escripturats com orals, o les relatives als drets i les obligacions de prestadors i prestataris, es puguin trobar en el mateix lloc. A vegades els deutors defrauden els creditors amb subterfugis, enganys, falsedats, insolència i arteria. Alguns defrauden perquè no tenen prou mitjans

Comentari al Séfer ha-Terumot d'Azarià Figo imprès a Venècia el 1643

Làpida del carrer Marlet dedicada a Xemuel ha-Sardí

a causa dels temps agitats en què vivim. D'altres tenen els béns embargats. D'altres manlleven a interès i l'inclouen en el valor del préstec. Per aquests camins s'apropien dels béns d'altri i els consumeixen, ara lícitament adés il·lícitament, com diu l'Esriptura: "L'injust manlleua i no torna" (Salms 37,21). Per això he decidit judicar aquests comportaments i mostrar el camí que caldria seguir» (traducció d'Eduard Feliu). Vet aquí on potser va raure l'èxit del llibre: la seva originalitat al servei de la practicitat i la utilitat, per tal d'estalviar problemes a qui el consultés i oferir-li la manera d'actuar amb correcció legal i alhora moral.

La singularitat i l'interès que suscita l'obra, així com les dades històriques que pot aportar, han fet que el Museu s'hagi plantejat la possibilitat d'endegar la traducció del text, en el marc de les iniciatives relacionades amb l'espai patrimonial MUHBA Call.

Constantino Vidal Salmeron
Hebraïsta

LA INDUSTRIOSA BARCELONA DELS SEGLES XVIII I XIX VISTA PELS FORASTERS

Un dels elements que configuren la concepció d'una ciutat com a metròpolis contemporània és la capacitat d'instituir-se com a centre generador de mirades. La manera com la ciutat ha estat vista (com ha estat relatada i des de quins punts de vista ha estat mirada) pels ulls forans que la visiten, és sempre una font inesgotable de coneixement sobre la pròpia ciutat des d'uns vessants que sempre estan relacionats, a un nivell primari, amb l'aspecte que presenta i la gent que l'habita, i en un segon nivell, de més calat, amb la percepció del seu creixement i de les formes que té de representar-se. En el marc de l'exposició *Indiannes, 1736-1847. Els orígens de la Barcelona industrial*, el Centre de Recerca i Debat del MUHBA presentarà al final de juny el seminari *La Barcelona industriosa vista pels forasters, segles XVIII i XIX*.

Aquests segles són, d'una banda, un temps en què agafen empena els llibres de mirades foranes, sobretot a partir de la primera popularització del viatge com a font de coneixement i d'experiència a través de la visita passavolant. A més, són els segles en què Barcelona inicia el

camí cap a la modernitat, i se situa en el món com a metròpolis europea.

Una vegada acabada la inestabilitat política que va patir el país durant el primer terç del segle XVIII, emergeixen en gran nombre els relats dels viatgers, molts d'ells anglesos, que ens parlen dels costums i les maneres de fer dels barcelonins. El creixement del Principat havia despertat l'interès dels habitants de les ciutats llunyanes i els viatgers s'esforçaren a descriure amb força detall les realitats que trobaven. Així, ens descriuen les indústries d'indianes que s'han establert a la ciutat, el port, les fortificacions, el creixement urbà en general i les seves contradiccions.

A partir del segle XIX els relats es transformen: emergeix el viatger romàntic enfront de l'il·lustrat i els paisatges es converteixen en subjectes literaris de gran bellesa lírica. Al final del mateix segle, amb l'aparició de la modernitat, surgeix en relats literaris la concreció d'una nova relació, canviant, dinàmica i conflictiva, entre el món urbà i l'entorn natural.

Al llarg del temps, doncs, les motivacions i els objectius dels viatgers han

canviat, i també la manera d'expressar-se en els seus escrits.

Aquest seminari ens permetrà conèixer la percepció que s'obté de Barcelona a través dels relats dels viatgers que la visitaven. Abastarà l'espai geogràfic i la manera d'organitzar la ciutat i de viure-hi dels seus habitants, però també el substrat que ha generat cada mirada i l'anàlisi de com i per què la ciutat és percebuda com és percebuda; tot plegat resulta de gran importància per a l'estudi i la reflexió del paper representatiu de Barcelona en un període tan important de la seva història.

Per tant, aquesta aproximació a la visió sobre la Barcelona descrita pels visitants ha de ser construïda tant des de l'anàlisi històrica i geogràfica i la crítica de fonts (el document com a font històrica) com des de l'anàlisi literària (el text literari com a tal, el seu context i el metallenguatge). És des d'aquesta perspectiva que els lligams entre literatura i història esdevenen del tot necessaris.

Elisenda Curià
Xavier Cazeneuve

Passeig de Gràcia, 1902

EL TURÓ DE LA ROVIRA: BALANÇ D'UN ESPAI PATRIMONIAL

Vistes des de les bateries del Turó de la Rovira

El març del 2011 es va inaugurar el nou espai patrimonial del Turó de la Rovira, que va significar l'arranjament i l'actuació patrimonial en un indret de la ciutat, fins llavors força degradat, aïllat i desconegut, on es conservava una bateria antiaèria que va defensar Barcelona dels atacs de l'aviació durant la Guerra Civil, així com les traces del nucli barraquista del barri dels Canons.

Ben poc es podia imaginar que, un any després, aquesta actuació seria guardonada *ex aequo* amb el Premi Europeu de l'Espai Públic Urbà, atorgat als arquitectes Imma Jansana i Jordi Romero per set organismes europeus que pretenen «reconèixer i estimular els projectes de recuperació i defensa de l'espai públic a les nostres ciutats».

El jurat ha estat presidit per l'arquitecte Josep Llinàs, en nom del CCCB, i integrat pels directors de les institucions següents: Deutsches Architekturmuseum (Frankfurt), Museum of Finnish Architecture (Hèlsinki), The Architecture Foundation (Londres), La Cité de l'Architecture et du Patrimoine (París), Nederlands Architectuurinstituut (Rotterdam) i Architekturzentrum Wien (Viena).

En les actes publicades es consigna que: «s'ha atorgat el premi *ex aequo* a la intervenció del Turó de la Rovira, al barri del Carmel, pel seu tractament delicat i elegant d'un espai amb una història recent i una posició

fins ara marginal dins de la ciutat de Barcelona. A més de la vista de 360° que abasta l'indret, que és ara un mirador més accessible, s'ha recuperat un espai de memòria col·lectiva. S'hi evoca la Guerra Civil i, alhora, s'aporta valor afegit a les restes d'un assentament d'habitatges autoconstruïts, evitant tot indici de sobreactuació. D'aquesta manera, un espai marginal ha estat discretament inclòs en la totalitat de la consciència de la ciutat». El treball comú durant més de dos anys entre l'equip d'arquitectes i els tècnics del Districte d'Horta Guinardó, de l'Agència del Carmel i del MUHBA, ha permès no només assolir l'objectiu —plantejat durant anys per veïns i entitats de la zona— de dignificar i millorar l'accessibilitat i la seguretat d'un entorn de gairebé deu hectàrees, sinó també recuperar un magnífic espai patrimonial, veritable mirador de Barcelona que ha estat un eco de la trajectòria de la plana de la ciutat.

Antic assentament ibèric, l'impuls de la Barcelona moderna i contemporània va anar transformant el paisatge del turó: de terreny de conreu de garrofers, ametllers i vinya, a espai poblat de cases d'estiu i de casetes amb jardí, alhora que zona d'exploració de materials de construcció (pedrera de Can Baró) i d'emplaçament de serveis de ciutat, com el dipòsit d'Aigües de Barcelona o les actuals antenes de telecomunicacions. Aquests elements han conviscut amb

l'esmentada bateria antiaèria i amb l'enclavament d'una part d'aquella ciutat informal de barraques que al final de la dècada de 1950 aixoplugava el 7 % de la població barcelonina. El Museu ha volgut posar en valor tots aquests pòsits històrics i patrimonials. D'una banda, mitjançant la instal·lació *in situ* de cinc plafons informatius que faciliten la visita autoguiada, l'edició de dues guies d'història urbana intitolades *Defensa/BCN, 1936-1939* i *Barraques/BCN*, i la programació de visites guiades. De l'altra, impulsant una reflexió metodològica que ha permès una intervenció patrimonial basada en criteris arqueològics adaptats a la conservació d'estructures fràgils i modernes (com es va recollir al *MUHBA Butlletí* número 22, del primer quadrimestre de 2011).

La labor s'ha vist recompensada amb l'augment continuat de visites de propis i forans a un espai cada cop més normalitzat, singular i polifacètic. El MUHBA té voluntat de continuïtat i de col·laboració institucional, com ha succeït fins ara, tant en l'àmbit de la museografia com en el desenvolupament d'un projecte de treball que faciliti l'articulació narrativa del parc dels Tres Turons que conformen la primera cornisa de la ciutat i l'avantsala del Parc de Collserola.

Carne Garcia Soler
MUHBA

INTERROGAR BARCELONA. EL PROGRAMA EDUCATIU DEL MUHBA

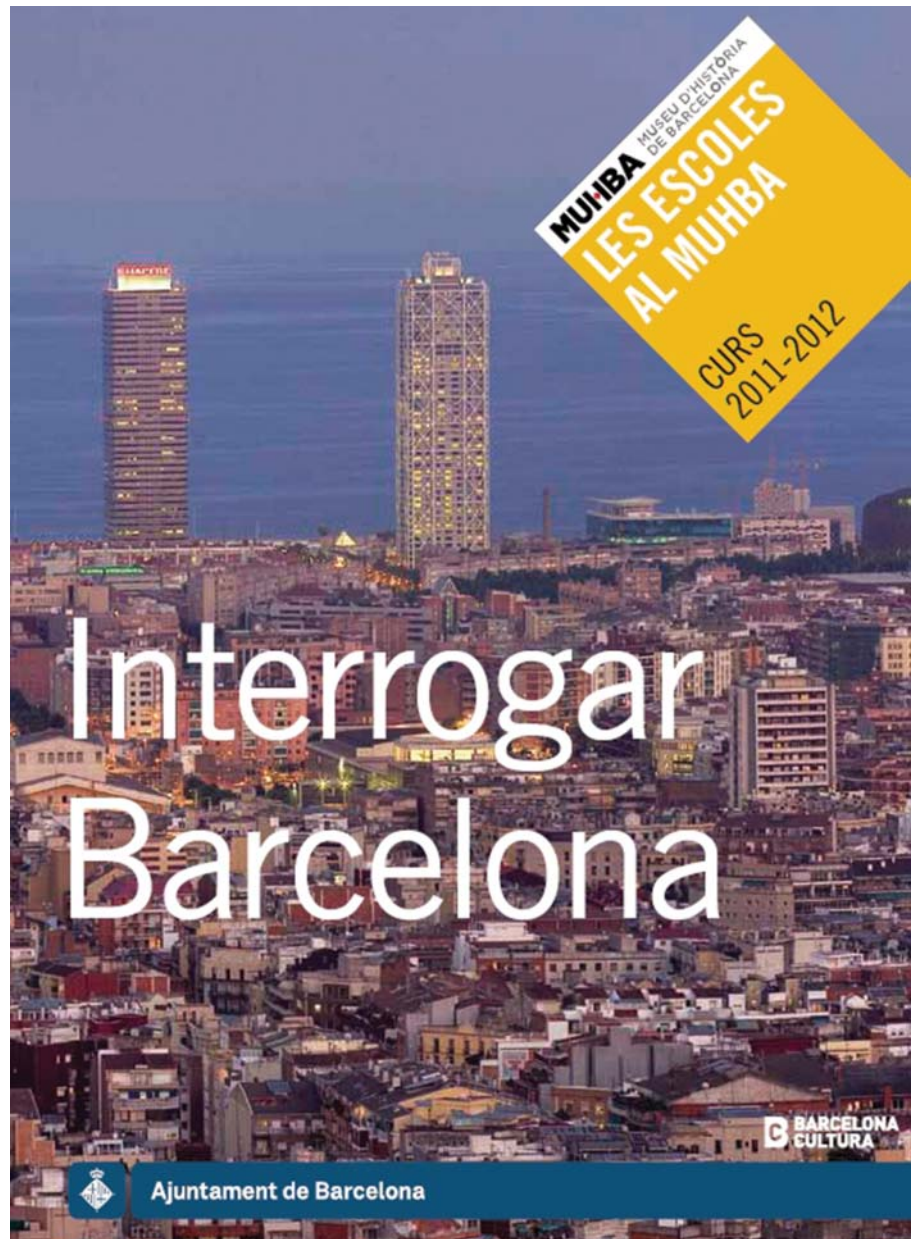
El programa educatiu del MUHBA recull un seguit d'activitats adreçades a tots els cicles educatius, des d'educació infantil obligatòria fins a batxillerat i cicles formatius. En conjunt, se centra en la construcció d'una mirada interactiva entre el patrimoni, la ciutat, la seva història i els ciutadans. El museu, a través de les propostes educatives, esdevé un mirall de la ciutat que interpel·la el visitant mitjançant interrogants clau per a la lectura, la interpretació i la construcció de coneixement sobre la història de Barcelona.

Aquesta visió del museu com a mirall que interpel·la el visitant ens portà a un plantejament formal del programa educatiu basat en preguntes clau que cerquen la interpretació i la reflexió sobre la història urbana a partir d'un ampli ventall d'activitats disseminades pels diferents centres del museu i pels espais urbans, i que abracen una àmplia seqüència cronològica.

El plantejament del contingut de les activitats, basat en 50 interrogants, ens permet començar a treballar amb els alumnes amb el repte de resoldre un seguit de preguntes. A partir dels coneixements previs i del bagatge de l'alumnat, i mitjançant el diàleg, la investigació, la interpretació i la reflexió crítica, s'acaba donant un sentit i un valor al patrimoni i s'aconsegueix que els alumnes s'apropiïn de la ciutat. A través de les preguntes formulades en cada cas, es relacionen conceptes i es construeix una visió situada de la història de la ciutat.

Així mateix, partir d'un interrogant permet confrontar diferents punts de vista i elaborar una mirada envers el patrimoni que no ve donada, sinó que es construeix.

Aquest canvi en la formulació del programa educatiu ve de la mà d'una reflexió sobre les estratègies educatives que estem duent a terme, juntament amb la reformulació de nous materials educatius de suport a les activitats. Això es concreta en un recull de materials en línia (fonts escrites, plànols i imatges) que ha de permetre als mestres i professors disposar d'un calaix de sastre per treballar amb els

alumnes, prèviament i després de la visita al museu, i també en una nova proposta de materials educatius per a les visites que han d'ajudar a fomentar dinàmiques més participatives durant les activitats.

En el cas dels materials en línia, no es pretén proporcionar una proposta tancada al professorat, sinó facilitar eines i recursos a partir de la recerca sobre el coneixement de la història de la ciutat i el seu patrimoni, així com fonts històriques contrastades i avalades pel museu.

Pel que fa als materials de suport de les activitats, es concreten en pro-

postes que parteixen de la pregunta clau i de tres preguntes secundàries derivades de l'interrogant principal, acompanyades de plànols de la ciutat, imatges i fonts documentals primàries i secundàries. A partir del treball en grups, la conversa, la posada en comú i la formulació de noves preguntes i hipòtesis, es fomenta una metodologia participativa i de preguntes i respostes que afavoreix una construcció del coneixement, que resulta significativa per l'alumnat que visita el museu.

Gemma Bonet

BARCINO, MURALLA, BARCELONA

La muralla romanocomtal –el més gran monument històric de Barcelona després dels treballs efectuats al llarg del segle XX– i les decisions sobre el seu futur incideixen de ple en el programa d'actuació en el patrimoni de la ciutat, és a dir, en la manera com Barcelona, metròpoli i capital, es presenta i representa davant dels seus habitants i dels visitants.

L'obertura de la via Laietana, l'acabament de la façana de la catedral i l'exposició finalment celebrada el 1929 van esperonar l'interès per monumentalitzar el centre històric de Barcelona. Si bé a principis del nou-cents el principal element incorporat al patrimoni fou el temple d'August, amb les columnes alliberades per Domènech i Montaner l'any 1906, l'interès es va dirigir sobretot cap als pòsits medievals, a partir del plantejament, formulat en primera instància per Rucabado l'any 1911, de formar un «barri gòtic» al voltant de la catedral; cal tenir present que llavors estaven a punt d'acabar-se les obres de la nova façana de la seu.

Arran, però, de les excavacions a la plaça del Rei i dels enderrocs a la plaça Ramon Berenguer, les restes de Barcino van guanyar pes com a elements

susceptibles d'incorporació a l'esmentat barri representatiu: el gòtic com a símbol de la puixança medieval i d'una societat urbana corporativa, i el pòsit romà com a símbol de civilització i mediterraneïtat. Així quedava concretada la duradora síntesi noucentista d'un programa monumental per al nucli històric de Barcelona, gran metròpoli industrial, sovint convulsa, i capital d'una Catalunya renaixent.

A partir d'aquestes premisses, l'atenció a la muralla romana, que d'impediment en la ciutat del segle XIX passava a veure's com a monument en la del XX, fou un tema central, sobretot en els anys cinquanta i seixanta, sota l'impuls de Duran i Sanpere i de Serra Ràfols quant a la recuperació, i amb les actuacions municipals per monumentalitzar-la dirigides per

©Arxiu Fotogràfic de Barcelona (autor: Josep Brangulí)

Carrer Tapineria, 1910

Adolf Florensa (per bé que no totes les actuacions van ser obra seva ni totes van merèixer la seva aprovació). Florensa intuïa un disseny de conjunt molt clar, amb regust de Viollet-le-Duc però més historicista i adaptatiu per poder incorporar altres elements monumentals.

Val a dir que aquest procés d'intensificació patrimonial del nucli històric no concità pas una opinió unànime, com mostren per exemple les crítiques d'Albert Balil, i que, per altra banda, els plans per actuar a la muralla esbossats per Duran i Florensa van entrar en una fase de paràlisi avançada en la dècada dels seixanta. Tanmateix, l'impacte de l'obra realitzada en la fesomia del cor simbòlic de la ciutat era formidable, fos quina fos la valoració que se'n fes, fins al punt de marcar qualsevol iniciativa posterior. La muralla s'havia convertit en un element amb perfil propi. La restitució idealitzada que Florensa va difondre el 1964 en *La valorización urbanística del circuito romano de Barcelona* per orientar treballs futurs va incidir fins i tot en les previsions del Pla general metropolità de 1976.

Quan a la Transició es van definir les urgències per recosir una ciutat desvertebrada, les reflexions de mètode i les intervencions es desplaçaren cap a altres horitzons. La consigna de sanejar el centre i monumentalitzar la perifèria, plasmada en *Reconstrucción de Barcelona*, l'obra programàtica publicada per Oriol Bohigas l'any 1985, posava de manifest la voluntat d'actuar en l'espai públic d'una Barcelona que havia crescut sense democràcia, amb una atenció destacada i mundialment reconeguda a la manca d'urbanitat de les perifèries. El sanejament del nucli antic, que era una assignatura pendent des dels temps de Cerdà i des de les propostes del GATCPAC, no es formulava com una aposta contrària a la incorporació de monuments, però sí que es plantejava una reorientació en el mètode. Davant del suposat risc que arqueòlegs i historiadors acabessin creant una «ciutat morta», deia Bohigas, s'havia de deixar que fos l'arquitecte qui valorés els pòsits urbans precedents i decidís la manera d'incorporar-los a les edificacions i els espais públics.

Aquesta revirada pel costat de l'urbanisme coincidia amb una reorientació no menys important de l'arqueologia, que pugnava aleshores per un treball més rigorosament positivista i científicament minuciós, però que per això mateix esdevenia més cautelosa a l'hora d'elaborar relats històrics més generals.

En aquest sentit, la reavaluació de tres dècades de recerques arqueològiques concretes en les jornades *Intervenir a la muralla romana de Barcelona*, organitzades pel Museu, ha permès esbossar un nou salt endavant en la comprensió històrica de la ciutat antiga i altmedieval, sobretot pel que fa a l'articulació entre la primera i la segona muralla, a la cronologia d'aquesta última i a la interpretació del funcionament de les torres i de la sectorialització de

la muralla en els successius contextos històrics de la ciutat.

Així mateix, les reflexions de les jornades sobre les actuacions a la muralla en les darreres dècades, al carrer de la Palla, a l'avinguda de la Catedral, a l'entorn del Pati Llimona o a la torre poligonal i a la torre del palau episcopal de la plaça Nova, han propiciat una aproximació crítica als plantejaments, ben diversos, del període més recent. En això, l'encontre dels dies 3 i 4 de maig ha permès una reflexió comparativa i de llarga durada en abordar les restauracions a Gijón, Tarragona, Carcassona i Roma, tant des del punt de vista del document històric que és tota muralla com en l'estudi de les modalitats d'intervenció patrimonial.

El debat, però, no s'ha reprès exactament allà on el va deixar Florensa ara fa mig segle. No som en una *era postflorensa*. En primer lloc, per l'ampliació conceptual del concepte de patrimoni i per l'evolució dels criteris en la restauració de monuments cap a una major articulació de pòsits històrics que l'enriqueixin (de vegades, amb el risc d'una complexitat excessiva). En segon lloc, perquè va quedant enrere el concepte de *zoning* monumental, d'una ciutat tematitzada amb un cor urbà «romà i gòtic», un Eixample «modernista» i un Poblenou «industrial». En aquest sentit, Ciutat Vella incorpora tots els estrats, des de Barcino fins a l'empremta del que ha estat el bressol manufacturer i industrial de Barcelona, Catalunya i la Mediterrània occidental.

Articular pòsits antics, medievals, moderns i contemporanis en les rehabilitacions de les edificacions, en l'espai públic i en la vida urbana de cada dia —a la manera de Roma, un referent sempre interessant en aquestes qüestions— és una tasca complexa que, entrat el segle XXI, requereix una reflexió nova i profunda que les jornades han mirat d'empènyer.

El Pla Barcino, amb la muralla com a element cabdal, se'ns apareix així com la possibilitat de reelaborar i vitalitzar ciutat i ciutadania en l'àrea més densa en patrimoni de Barcelona dins d'una visió integrada, alhora que es dona impuls i s'ordena un procés que implica el sector públic i la iniciativa privada. Tot un repte, un segle després de les reflexions sobre patrimoni, ciutat i capital elaborades arran de l'obertura de la via Laietana.

Joan Roca i Albert
Director del MUHBA

LA BANDERA DE SANTA EULÀLIA

Pintada a l'oli sobre seda, ens trobem amb una representació de santa Eulàlia, la màrtir barcelonina i patrona de la ciutat. Una noia jove, vista de cos sencer, que amb la mà esquerra aguanta una creu en aspa i a la dreta porta un llibre tancat i la palma, atribut dels màrtirs cristians. Va vestida a la manera clàssica, amb mantell i túnica.

El cromatisme original de la peça es troba molt alterat i notòriament enfosquit. En un moment donat va ser adherida a un suport de fusta, amb la intenció de donar-li major rigidesa i consistència. Però les anàlisis estratigràfiques efectuades mostren que està pintada per ambdues cares.

Es tracta de la bandera de santa Eulàlia. Però, quina bandera de santa Eulàlia? La bandera de Santa Eulàlia era, històricament, un dels símbols majors de Barcelona. En temps de pau acompanyava la representació del govern municipal durant la processó de Corpus, que tradicionalment era la gran desfilada de les forces vives de la ciutat. En temps de conflicte esdevenia l'enseny de guerra de Barcelona. Després del crit de «Via Fora!», encapçalava la desfilada de la host barcelonina contra els enemics de la ciutat.

De fet, hi havia dues banderes de santa Eulàlia: la militar, la que entrava en combat, i la religiosa, la de la processó

de Corpus. La peça del MUHBA seria aquesta última, atès que hi ha fonts que indiquen que la bandera militar fou lliurada al duc de Berwick arran de la capitulació de la ciutat el 1714.

La bandera de santa Eulàlia es va fer i refer diverses vegades, cosa del tot lògica tractant-se d'un objecte delicat i que tenia un ús bastant intens. Duran i Sanpere documenta que el 1581 els pintors Antoni Toreno i Benet Sanxes Galindo es comprometeren a pintar una imatge de santa Eulàlia per a la bandera de la processó del Corpus. Una anotació de l'any 1623 registra també un pagament al pintor Francesc Jornet, pel mateix motiu. I encara més: el 1644 i el 1699 el govern municipal disposava que es refessin totes les banderes processionals.

Atès que, com s'acaba de veure, hi ha documentats dos encàrrecs successius, els anys 1581 i 1623, hi ha dubtes sobre si cal atribuir aquesta peça als artistes que van rebre la comanda el 1581, Benet Sanxes Galindo i Antoni Toreno, o bé al que va rebre l'encàrrec el 1623, Francesc Jornet.

Al final del segle XIX aquesta peça es conservava a la Casa de la Ciutat. Aleshores era generalment reconeguda i gairebé venerada com «la bandera de les nostres llibertats».

El 1942 va passar a l'Institut Municipal d'Història i actualment es troba al Centre de Conservació i Restauració del MUHBA. Atesa la significació de l'obra i el seu delicat estat de conservació, el servei de restauració del Museu planteja una intervenció multidisciplinària que tindrà per objectiu establir el deteriorament del teixit de seda, garantir l'adhesió de la capa pictòrica al suport tèxtil i millorar la presentació d'aquesta obra emblemàtica.

Josep Bracons Clapés
MUHBA

BANDERA DE SANTA EULÀLIA

Cronologia: entre 1581 i 1623.

Materials i tècnica: pintura a l'oli sobre seda, adherida a un suport de fusta.

Dimensions: 168,5 x 101 cm (amb marc).

Procedència: Casa de la Ciutat.

Número d'inventari MUHBA: MHCB 246.

Indianes 1736 – 1847. Els orígens de la Barcelona industrial

Aquesta exposició, que es va comentar àmpliament al número anterior del Butlletí, mostra com la Barcelona industrial va estar estretament lligada en els seus inicis a les teles de cotó estampades que, pels seus orígens asiàtics, van ser conegudes amb el nom d'indianes. El desenvolupament d'una important manufactura d'indianes va convertir la capital catalana en una de les principals ciutats manufactureres d'Europa a finals del segle XVIII. Aquesta manufactura fou capaç de generar les condicions que van fer possible, al segon terç del segle XIX, l'expansió de la indústria a vapor, i va situar Barcelona entre les ciutats pioneres de la industrialització europea. L'exposició, oberta fins al 16 de desembre, s'acompanya de conferències, publicacions, visites, tallers i itineraris urbans i forma part del Projecte Indianes, que és una iniciativa conjunta del MUHBA i l'AHCB.

La ciutat de les dones

Entre els dies 9 i 11 de maig s'han dut a terme al Monestir de Pedralbes les Setenes Jornades de Cultures Medievales, organitzades conjuntament per l'Institut de Recerca en Cultures Medievales de la Universitat de Barcelona, el Monestir de Pedralbes i el Museu d'Història de Barcelona. Les jornades, presentades sota el títol *La Ciutat de les dones*, han comptat amb la presència de la catedràtica Anna Benvenuti Papi, de la Universitat de Florència, que va oferir la conferència inaugural. Es va centrar en el tema del debat: l'impacte que va tenir el món monàstic femení en la construcció de la Barcelona medieval.

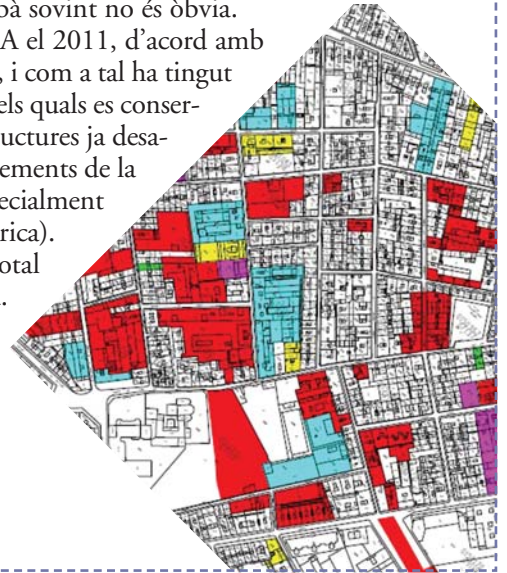
PATRIMONI FABRIL DE CIUTAT VELLA

Els límits del districte de Ciutat Vella no són altres que els de l'estricta ciutat de Barcelona abans no s'enderroquessin les muralles a partir de 1854. Si bé és cert que des del final del segle XVIII –i en especial durant el XIX– l'establiment de conjunts fabrils es va estendre als territoris del pla de Barcelona (fonamentalment a Sant Martí, Sants i Sant Andreu), també ho és que bona part de les fàbriques es trobaven a l'interior de la ciutat: la majoria al Raval, on encara hi havia terrenys lliures per aixecar-hi nous edificis industrials, però no exclusivament. Dins de la ciutat emmurallada les activitats industrials també es van dur a terme en edificis que no responien tipològicament al concepte de *fàbrica*, per la qual cosa la seva localització i identificació dins del teixit urbà sovint no és òbvia.

El cens d'edificis industrials de Ciutat Vella iniciat per encàrrec del MUHBA el 2011, d'acord amb una petició municipal feta al museu, s'ha concebut com un cens patrimonial, i com a tal ha tingut com a objectiu la identificació i localització parcel·lària concreta dels espais dels quals es conserva –o podria conservar-se– algun element patrimonial, deixant de banda estructures ja desaparegudes. La formació del cens s'ha basat en l'estat de la qüestió i els coneixements de la historiografia, els buidatges preexistents de fonts documentals diverses (especialment matrícules industrials), el treball de camp i l'anàlisi parcel·lària (actual i històrica).

El resultat d'aquest llarg treball ha estat la creació d'un cens que conté un total de 136 fitxes: 75 al Raval, 54 al sector central i oriental i 7 a la Barceloneta.

El contingut dels registres és divers, ja que no sempre es disposa d'informació històrica rellevant de cada finca. La voluntat és anar omplint i ampliant el cens a mesura que s'avanci en el coneixement específic de cada element censat, i incorporar nous elements fruit de recerques diverses.

Francesc Caballé
Mercè Tatjer

LA XARXA DE MUSEUS D'HISTÒRIA DE CIUTAT EUROPEUS

El museu posa ara en marxa les plataformes per l'intercanvi de projectes proposats a la segona trobada de museus europeus celebrada a Barcelona el novembre de 2011, *City Museums as crosswards in the public sphere*. En aquest segon encontre, en què van participar divuit museus, universitats i centres de recerca dedicats a la història i el patrimoni urbà, es van proposar catorze línies de recerca i projectes al voltant dels quals aportar experiències, obrir debats i definir projectes comuns entre els participants.

El MUHBA es va comprometre a dissenyar una eina que permetés el treball conjunt sobre aquests projectes i la seva posterior gestió i dinamització. També hi participaria l'Amsterdam Museum, que s'encarregaria del secretariat.

L'eina s'estructura en dues plataformes relacionades: una sèrie de blocs d'accés restringit i un servei d'allotjament d'arxius multiplataforma. Aquest conjunt de blocs consta d'un bloc d'accés general i catorze més corresponents a les línies de recerca i els projectes plantejats.

El bloc general, *City History Museums*, conté informació bàsica sobre la xarxa de museus i té la funció d'espai informatiu general sobre els grups de treball i l'evolució dels projectes. S'estructura amb una pàgina d'inici on es defineix la xarxa (un grup de treball no institucional que integra diverses organitzacions dedicades a la recerca i difusió del patrimoni urbà a Europa) i els criteris d'ús de la plataforma, i tres pàgines més: una d'informació sobre els components que la formen; una altra sobre les línies de recerca i els projectes definits, amb els grups de treball corresponents i la institució que coordina cadascun d'ells, i una tercera sobre les trobades dutes a terme i programades, amb les respectives conclusions o objectius.

A més, per cada línia de recerca i projecte proposats en la darrera trobada de museus es va obrir un bloc en què participen els components del grup de treball corresponent. Amb una estructura senzilla de dues pàgines, s'ha configurat un espai estàtic d'informació del grup (membres i coordinador) i un espai dinàmic de participació o fòrum on es poden fer comentaris i propostes diverses relacionades amb el projecte o línia de recerca.

La participació del MUHBA al projecte de la xarxa no serà només com a organitzador i gestor dels llocs web, sinó que també contribueix amb la creació de continguts en cinc dels grups de treball constituïts a la darrera trobada dels City History Museums: *Urban History*, *Heritage and Cityscapes*, *History of European City (History) Museums*, *Marketing* i *New Collecting*.

Cristina Bobillo

PER LLEGIR

QUARHIS

Quarhis, 8

Barcelona: MUHBA, 2012

El dia 18 de juny es presentarà un nou número de la revista *Quarhis, Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, una publicació de caràcter anual dedicada a la història de Barcelona a partir dels testimonis procedents de la pràctica arqueològica.

En aquesta ocasió el tema central de la revista està dedicat a Barcelona i la seva relació amb el mar. «Port, costa i comerç a Barcelona» és el fil argumental pel qual caminen un seguit d'aportacions que tenen com a protagonista la ciutat portuària. A més del bloc temàtic, hi haurà altres contribucions, com noves dades sobre la *Vilanova dels Arcs Vells*, la producció de ceràmica el segle XIII a la nostra ciutat, o el consum de tabac els segles XVII-XVIII a partir de les pipes que es feien a Barcelona i les que arribaven de tot l'arc de la Mediterrània.

L'acte de presentació comptarà amb el doctor Giuliano Volpe, rector de la Università degli Studi di Foggia (Itàlia), que impartirà la conferència «Ricerche archeologiche subacquee lungo i litorali dell'Albania: il Progetto Liburna».

Julia Beltrán de Heredia

EN PREPARACIÓ

Sebastian Balfour (ed.)

La Seat i Barcelona. La represa sense democràcia, 1947-1973

Barcelona: MUHBA, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, 2012. 216 p., 18 €

Aquest nou volum de la col·lecció *Pòsits* és fruit de les jornades que van tenir lloc

al MUHBA l'any passat dins del marc del projecte *Ja tenim 600*, iniciat amb l'exposició del mateix nom. El paradigma central de la mostra va ser la contradicció entre el projecte de

modernització autoritària del règim franquista al final dels anys 1950 i les seves conseqüències econòmiques i sociopolítiques a Barcelona, aspectes que prenen continuïtat dins d'aquesta obra.

Editat per Sebastian Balfour, el llibre fa un recorregut per la dècada de 1950 i posa l'èmfasi en la planificació urbana, la crisi de l'habitatge, la immigració i els conflictes socials, entre altres aspectes. Conté articles del mateix Balfour i de Jordi Catalan, Amador Ferrer, Martí Marin, Isabel Segura, Joan A. Solans, Andrea Tappi, Javier Tébar i Nàdia Varo.

Soledad Bengoechea (coord.)

La Setmana Tràgica de 1909 a Barcelona. Arrels i conseqüències

Barcelona: MUHBA, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, 2012. 12 €

El número 5 de MUHBA *Textures* aborda qüestions com ara quins van ser els detonants de la revolta, si la Setmana Tràgica va ser un fenomen específicament barceloní o bé era part d'un malestar social més general a Europa, o per què l'anticlericalisme es mantenia tan arrelat entre les classes populars. També tracta el paper que hi va tenir el rebuig a la Guerra del Marroc i a un servei militar que reclutava de manera injusta i classista, o com va influir aquest esdeveniment en el decantament de les classes populars barcelonines cap a l'anarquisme.

Formen el volum les aportacions de José Álvarez Junco, Gabriel Cardona, Jordi

Figuerola, Pere Gabriel i Angel Smith, recollides durant un seminari que va tenir lloc al Museu d'Història de Barcelona.

Martín Rodrigo y Alharilla (ed.)

Les bases colonials de Barcelona, 1765-1968

Barcelona: MUHBA, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, 2012, 15 €

Les bases colonials de Barcelona, 1765-1968 és una publicació hereva de la jornada que es va celebrar el 12 de maig del 2011 al Centre de Recerca i Debat del MUHBA. Recull nou articles que ofereixen una àmplia visió de les intenses i fructíferes relacions que Barcelona va mantenir amb el món colonial espanyol durant l'època contemporània. Cronològicament, abasta des del 1765, data en què es va permetre a la ciutat el comerç directe amb Amèrica, fins al 1968, any de la independència de Guinea Equatorial.

Diferents especialistes ens parlen d'aquests vincles especials de Barcelona amb les colònies de l'Amèrica hispana, però també dels establerts amb Guinea, el Marroc i les Filipines, sense oblidar-se d'analitzar el fort impacte que la figura dels indians va tenir en l'evolució, el desenvolupament i la projecció de la ciutat.

LA CENTRAL DEL MUHBA

La llibreria La Central del Museu d'Història de Barcelona proposa establir un diàleg enriquidor amb els continguts del museu, amb un ampli repertori de llibres i objectes.

La Central del MUHBA

Baixada de la Llibreteria, 7 08002 Barcelona / 932 690 804

Horaris: de dimarts a dissabte, de 10 a 20.30 hores

Diuenge, de 10 a 15.30 hores

DE BAETULO A BARCINO

Programa conjunt de visites guiades del MUHBA i el Museu de Badalona

De Baetulo a Barcino pretén donar a conèixer la relació del territori amb l'Imperi romà a partir de dues ciutats fundades el segle I aC: Baetulo, aproximadament l'any 80, en època republicana, i Barcino, al voltant de l'any 10 aC, en època imperial. Representen dos moments del programa de fundacions urbanes que va vertebrar i comunicar el territori laietà.

A Baetulo s'ofereix la visita al subsòl del Museu de Badalona i al Jardí de Quint Licini. A Barcino, la visita presenta les restes del Temple d'August, tallers i espais artesanals del subsòl arqueològic de la plaça del Rei i també les termes portuàries i la porta de mar de Barcino.

El Museu de Badalona i el MUHBA ofereixen aquesta activitat conjunta per mostrar les similituds i les diferències d'aquests antics assentaments romans, així com la seva evolució fins als segles V i VI dC.

Carmen Cazalla
MUHBA

L'ARXIU DE LA FABRA I COATS

La junta d'Amics de la Fabra i Coats vam assistir el passat 7 de maig al MUHBA a la conferència de Pere Colomer intitulada "La gestió de l'empresa Fabra i Coats (1903-1936). Entre el benefici i la protecció", dins dels Diàlegs d'Història Urbana i Patrimoni. MUHBA

La conferència, basada en el fons documental conservat de la Fabra i Coats, gràcies a l'actuació del MUHBA i a la recollida de material i documentació que van fer els Amics de la Fabra i Coats, va resultar brillant.

Entre les moltes conclusions, destaco el fet que la gestió de l'empresa fos molt proteccionista amb els treballadors (salari, horaris, condicions laborals, etc.). Es tractava de beneficis induïts pels escocesos de la Coats (Paisley), on les condicions socials i salarials dels treballadors també eren millors.

Antoni Martínez Payet
Secretari de l'Associació d'Amics de la Fabra i Coats

VOL REBRE EL MUSEU A CASA SEVA?

El MUHBA treballa en l'elaboració de nous formats digitals que, com el propi MUHBA Butlletí, facilitin la comunicació de les diverses iniciatives i projectes. Si vol rebre'ls, adreça's a reservesmuhba@bcn.cat per tal de poder formalitzar les seves dades.

AMICS I AMIGUES DEL MUHBA

DESTACATS DE L'AGENDA DE JUNY A SETEMBRE

Liverpool i Manchester. Les ciutats i els seus museus de la història i de la indústria

Aquest viatge neix d'una proposta sorgida a la segona trobada europea de museus d'història, que va tenir lloc al MUHBA el novembre del 2011. Es va decidir impulsar l'intercanvi d'Amics entre les institucions de la xarxa, i ara el MUHBA proposa als seus Amics i Amigues visitar dues ciutats fabrils de la Gran Bretanya i els seus museus. Els National Museums of Liverpool ens obren les portes de diversos centres. S'ofereix també un recorregut guiat pel poble de Port Sunlight, creat l'any 1888 per allotjar els treballadors de la fàbrica de sabó dels germans Lever, i un itinerari guiat en bus per la ciutat. A Manchester es visita Ancoats, el primer centre industrial del món, i les col·leccions del MOSI (Museum of Science and Industry), de la mà d'una de les conservadores del museu.

Del 24 al 27 de maig.

El Museu de l'Estampació de Premià de Mar

En relació amb l'exposició que tot just s'acaba d'inaugurar al saló del Tinell, el MUHBA proposa una visita al Museu de la Estampació de Premià, on es mostra el fe-

nomen de l'estampació tèxtil a Catalunya des dels inicis al segle XVIII fins a l'actualitat. És un recorregut pels processos, la tècnica i la maquinària més rellevants d'aquesta indústria. Al final de la visita, es farà una demostració d'estampat. El museu, situat a l'Antiga Fàbrica del Gas del municipi (1884), conserva també testimonis de la indústria del gas.

Dissabte 16 de juny, a les 10.30 h.

Durada: 2,5 hores.

La ciutat de les indïanes

Itinerari que s'inicia a l'exposició *Indïanes. Els orígens de la Barcelona industrial (1736-1847)*, i que proposa un recorregut pel barri de sant Pere per descobrir els testimonis que es conserven de les primeres cases-fàbriques i tallers d'indïanes i pintats.

Dissabte 30 de setembre, a les 10.30 h.

Durada: 2,5 hores.

Fes-te soci dels Amics del MUHBA

Per a més informació, [93 256 21 22](tel:932562122) o amicmuhba@bcn.cat

El MUHBA compta amb el suport del Cercle del Museu:

Patrons institucionals

Societat Econòmica
Barcelonesa
d'Amics del País

Consell Econòmic
i Social de Barcelona

Ateneu Barcelonès

Sport Cultura
Barcelona

Associació
Consell de Cent

IEMed.

Institut Europeu
de la Mediterrània

Fundació Centre
Internacional
de Música Antiga

Associació
Enginyers Industrials
de Catalunya

Patrons benefactors

abertis

gasNatural
fenosa

Aigües de
Barcelona

SIEMENS

REPSOL

el Periódico

Associats

iGuzzini

Amics

Canon

GRUP JULIÀ

MUHBA MUSEU D'HISTÒRIA DE BARCELONA

Butlletí 26

Consell de Redacció: Àngels Bertran, Mònica Blasco, Josep Bracons, Jordi Carrió, Carme Cazalla, Carme Garcia, Núria Miró, Lourdes Solana Disseny gràfic: Miguel Sal Edició: L'Avenç Direcció: Joan Roca Secretari tècnic: Jaime Irigoyen

Dipòsit Legal: B. 47.520-76

ISSN: 2013-8245

bcn.cat/
museuhistoria
facebook.com/barcelonacultura
twitter.com/bcncultura